

Stručni rad
UDK 821.163.44-1.09

Andrijana NIKOLIĆ

Fakultet za crnogorski jezik i književnost, Cetinje
friendlyhand@t-com.me

„ASTRALNA KATARZA“ ILI LIRIKA METAFIZIKE KAO IZAZOV ZA RAZUMIJEVANJE I POLEMISANJE

Erudita, enciklopedijskog znanja, Borislav Jovanović predstavlja svojstvo sebe u novoj zbirci „Astralna katarza“.¹ Na samom početku književnik upoznaje čitaoca s temom svoga pjevanja koja je proizašla iz opservacija njegovog ontološkog i kosmičkog bića.

*Nemam višeg cilja od sebe
Čeznem da iščeznem u neizčeznutom
Oba su moja groba jedan pored drugog...
Izumireš li to i ti neizumrla materijo*

Pjesničko biće je biće uma i istovremeno je i fizičko i astralno, te ga je takvog nemoguće podvajati, stoga su misli i htjenja pjesničkog bića okrenuti ka svome unutrašnjem biću. Za pjesnika metafizičkih stihova ne postoje granice, pa se riječi „sele“ iz jednog u drugi svijet pjesnika tvoreći neraskidiv savez postojanja. Njega, jednoga, u prostoru i vremenu, kroz odnos uma i tijela u mogućim uzročno-posljedičnim odnosima. Književnik Jovanović jedan je od onih čija se pisana riječ sagledava u svojstvu filozofskog, književnog i istorijskog, ali i društveno-političkog, te je njegova najnovija knjiga izazov za razumijevanje i polemisanje. U svom prvom ciklusu „Tri ljetopisa“ (*Jutarnji, Podnevni, Večernji*) Jovanović se kroz poetizovanu meditativnu prozu bavi mišlju o bivstvovanju, o granici između života i smrti, o poetskom i estetskom. *Nadpoetsko* je *nadsmrtno* i zato je zemni pjesnik onaj dio nebeskog svoda (ako takav svod uopšte postoji) kojega ni smrt ne može rastaviti od svjetovnog, jer „smrt uvijek ima nešto da kaže“ (kroz pjesnikovu zaostavštinu) a „pomen joj čine poetika, semantika i estetika“. Zagledan u cvijet (*Jutarnji*) pjesnik je astralnim bićem obujmio kosmos, sajedinen sa svim onim što jeste priroda koju čini svojim atomom postojanja. U njegovom svijetu sve je u jednoj tački: trnov i lovorov vijenac; rodno i grobno mjesto, jer život nastane i nestane u

¹ B. Jovanović, „Astralna katarza“, Pegaz, Bijelo Polje, 2025. COBISS.CG-ID 34724356 ISBN 978-9940-9933-2-0

trenu, a putanja od trena do trena „traje“ koliko zamišljena vertikala od Pakla do Raja (ako postoje). Bodlerova zbirka „Cvijeće zla“ za Jovanovića je uvod u svijet poezije, a pjesma „Himna ljepoti“ u kojoj Bodler gradi sopstvenu moralnu viziju svijeta postavljajući pitanja o porijeklu ljepote („iz pakla ili iz raja“) za našega je književnika predstavila novi put poimanja u kosmičkim svjetovima poetskog iskaza (*Podnevni*). Filozofskim pitanjima kojima zadire u tajanstva ontološkog i kosmičkog, Jovanović je vizionar (Plutarhov Plutarh) koji smatra da svijet treba „vidjeti bez sebe“ (*Večernji*) jer stvoreni smo za „iskru pod nebeskom svjetlošću“.

U drugom ciklusu „Logos i sinhronizacije“ književnik kazuje da su „pjesnici probuđeni djelovi Atlantide“, odnosno, „kristali nastali iz sjemena smrti“, ono što dolazi poslije zemnog života, poslije fizike – metafizika. Pjesnik je ono mišljenje koje promišlja samoga sebe i koji je u svom promišljanju na ivici ovozemaljskog i onozemaljskog. On promišlja o smrti sa kojom ćemo se sresti „na davno viđen način, u onom što se nađe u kosmičkim epitafima“, čime podstiče na neka drevna neriješena metafizička pitanja indijskih filozofa iz 6. vijeka prije nove ere: „Da li je svijet konačan ili beskonačan“, jer ako je beskonačan, cirkularnim metafizičkim putanjama rađaju se novi – stari svjetovi. Uz Kantovu filozofiju o nezamislivom prostiranju svijeta u prostoru, Jovanović suprotstavlja svoju „od poetskog nihilizma do poetskog materijalizma“, smatrajući da je to potraga za beskonačnim, za estetskom sviješću. Stoga je vasiona za njega „sama po sebi, jedna velika, nenadmašna duhovnost, prvi i posljednji primjerak otvorene poetike“. Na fonu navedenoga objašnjavamo „ključ“ metafizike Jovanovićeve lirike. Po tvrdnjama grčkih filozofa priroda je umna tvorevina u kojoj vladaju zakoni po kojima sve djeluje i zato kosmos shvatamo isključivo umno, a ne samo čulno. Ova tvrdnja ide dalje, van granica čulnog ka bivstvujućem, što se poklapa sa Jovanovićevim pjevanjem po kojemu je ontološko početak (i svršetak) jer biće je neraskidivo vezano za uzročnost. Biće i mišljenje su jedno, navodi Jovanović kroz svoje stihove ili fragmente meditativne proze, jer um je osnovno sredstvo metafizike. Na ovu tvrdnju postavlja se logičko pitanje: „Ako um ima ograničene saznavne moći, da li metafizika može biti potpuno pouzdana nauka o onome što jeste?“ Odgovor se pronalazi u biću, ali ne u bilo kojem, već u biću pjesnika koje je koherentno po svojoj jedinstvenosti i univerzalnosti, u njemu su nataložene apstraktnosti i konkretnosti, u njemu se talože svjetovi van svakoga iskustva bića. Zato se i metafizika lirike radala iz bića pjesnika kao njegovo astralno biće (u sebi – iz sebe). Skriveni bitak pjesničkog bića nalazi se dalje i dublje od pojavne stvarnosti, i u tom bitku je metafizičko jezgro pjesnika. Metafizikom će biće pjesnika izgraditi nove svjetove, pobjeći u visine, zaroniti u dubine, njome će opjevati sopstvenu smrt u životu i život u smrti:

„Metafiziko, nadsmrtnice, nadzvjezdarnice moja. Nadgorbnice, postgorbnice i predgorbnice. Tekstu iznad i tekstu bez teksta. Nadvremene i vremenice, imenico zajednička u mom obraćanju i molitvi ka nečemu čega nema. A moje je iz dana u dan iz vijeka u vijek iz starozavjetnog u novozavjetno i obrnuto. Metafiziko moja, Biblioteko moja. Kućo sagrađena od sebe. Ili od nekoliko galaksija koje me pohode kako u svom snu tako i u svojoj isključenosti iz iskustva. Što vjekovnija to svjetonosnija.

Metafiziko, bespuće bez bespuća. Metafiziko, umrijeću prije svoje smrti.“ (*Logos i sinhronizacije*).

Sasvim je izvjesno da je Borislav Jovanović svojom najnovijom zbirkom najbliži konceptu „otvorenog djela“ Umberta Eka: „Svako uživanje je jedno tumačenje i jedno izvođenje, jer u svakom uživanju, umjetničko djelo oživljava se ponovo u originalnom pogledu“. ² Svakim novim iščitavanjem recipijent Jovanovićevih navoda iznalazi otvorene mogućnosti beskonačnih interpretacija jednoga teksta, kao što nam sam književnik nudi beskonačne mogućnosti sagledavanja duhovne snage i uma, kao što bi i Eko rekao da „shvatanje prvobitnog oblika zavisi potpuno od određenog individualnog pogleda“. ³

U trećem ciklusu „Post Vavilonski krugovi“ pjesnik propituje vlastito ontološko i kosmičko. Pitanje „vječitog“ zalazi u fenomene astralnog i vankosmičkog koji su povezani supstituenti neograničenog prostora.

Učini mi se ponekad da ni zvijezde nijesu to
Da tuga nije tuga, da ja nijesam bio
Da sam bolestan od svih bolesti ovoga svijeta
Da moja ljubav nije bila moja
Da moji lamenti nijesu bili moji
Da moja smrt nije bila moja
Da ništa nije bilo ništa
Da je kosmos nestao sa vidika
Da sam se rodio u poeziji koje nije bilo
I da me ona odnjihala i ostavila
Kao vankosmičko siročće
Negđe na kraju i početku Post-vavilonske pause
Da ću biti mrtavac koji nikad nije umro
Odživio sve sibirске snjegove
Na mojim travnatim stazama

² Umberto Eko, „Otvoreno delo“, Veselin Masleša, 1965, str. 35.

³ Isto, str. 34.

Ali nikako da udostojim tu vječitu povijest
Koji mi zakuca i na vrata grobnice
I kaže da sam živ
I da očekujem da ponovo umrem i ponovo se rodim
Taj polenov prah mi je uvijek ostao nejasan iako sam mislio da o njemu
sve znam
Iako mi ga je majka donosila za posip rana
U čistom vantežinskom stanju
Tako je to moj dvojniče
Skitnico nebeska
Posinče svega odsutnog
Kad si sebe zamijenio sa nekim ko nije ni postojao
I pozvao mene za svjedoka

Jovanović svojom zbirkom tekstova, bilo u prozi ili u stihovima simbolički artikuliše dubinom individue i može se reći da je na samom izvoru bića zahvaljujući povjerenju u um i humanističku viziju. Samo umom, čovjek može da dostigne nivoe Jovanovićevih poruka, jer u prostoru u kojem nema Boga postoji čovjek kao centar svih postojanja i kao centralna osovina svega što jeste oko njega, on svojim umom može da bude tajanstvenost života i smrti. Suština stvari je neuhvatljiva mišljenju, zato Jovanović umjetnošću nudi neponovljivost i tajanstvo metafizičkih zagonetki koje nijesu jednostavne za odgonetnuti ili su apsolutno neodgonetnute. Svoja znanja on je preoblikovao u umjetnički tekst visokih estetskih vrijednosti u kojima je u neponovljivom obliku sajedinio ljudski duh i materiju, odakle god da je ona proistekla. Svojim je duhom oblikovao materiju koja svjedoči o ljudskoj egzistenciji kroz umjetničko djelo koje je iznad smrti. Kao što pjesnik na više mjesta progovara o sebi „iznad smrti“ ili o „mrtvacu koji nikad nije umro“, on prenosi poruku da se smrt prevazilazi poput besmisla, jer smislenost života je u umjetničkom djelu koje ostaje nakon umjetnika. Njegova duhovna snaga je istovremeno snaga uma, pokretača svih statičkih elemenata koji združeno čine metafizički svijet književnika Borislava Jovanovića.